

foreign life-styles, rather than against serfdom as was claimed in the old Russian and Soviet historiographies. The book examines some of the major reforms introduced by Catherine the Great, traces the emergence of the Russian bureaucracy and analyses the relationship between bureaucracy and public opinion. According to Raëff the autocratic policies of Catherine II's did not create the Empire of nobility, as was told by many historians. The author appreciates the role of the public opinion during the reign of Alexander I. He points out that only as a consequence of the Decembrist uprising Nicholas I changed his attitude towards the Russian public opinion. In the future the Tzar no longer heeded public opinion but only discussed affairs of state with the Russian bureaucracy. The latter became exceedingly professional and its role was strengthened.

In his analysis of social groups in Russia at the beginning the 20th century the author concludes that the feeble social structure was not prepared for the shocks that followed. Neither the nobility, nor the radical intelligentsia were able to adapt to the new situation. The relationship between the social groups and the dynamic social forces presented a sort of »chassés-croisés«. The increasing ineptitude of both the autocracy and the intelligentsia were the cause for the petrification of the tsarist system. It created a sort of vacuum. The situation before the October Revolution corresponds to the formula »crise sans alternative« used by Christian Meier in explaining the collapse of the Roman Empire.

Emanuel Halicz

HANS CHR. JOHANSEN: Næring og bystyre. Odense 1700-1789. Odense bys historie, redigeret af Tage Kaarsted, Hans Chr. Johansen, Niels Oxenvad og Carsten Toft, billedredaktør Jørgen Thomsen. Udgivet af Odense kommune, i kommission hos Odense Universitetsforlag, 1983. 316 s. Ill. 200,85 kr., i abonnement 133,95 kr.

I det imponerende værk om Odense bys historie, som udgives i anledning af byens 1000 års jubilæum i 1988, er der lagt vægt på forskningsmæssig kvalitet. Det er velgørende i en tid, hvor megen historisk formidling skal være underholdning for enhver pris. Værket er i øvrigt velskrevet og let at læse.

Næring og bystyre 1700-89, der er det femte af værkets 10 bind, indeholder væsentlig primærforskning. Hovedkilden er edb-filer med stof fra person- og ejendomsfortegnelser som skattelister, folketælling, kirkebøger, skødeprotokoller, borgerskaber m.m. fra Odense. Det giver skildringen en kronologisk skævhed, fordi det arkivalske grundmateriale er langt bedre fra 1700-tallets sidste halvdel end fra århundredets begyndelse. Stoffet fra edb-registreringen er naturligvis benyttet til befolkningsstatistik, men også til at følge enkelte familiers livshistorie. Det er ikke særligt bemærkelsesværdige skæbner, som man ret ofte kan finde beskrevet i arkivalierne, men typiske eksempler på livsforløb, som det har været muligt at hente ud af databasen.

Erhvervsliv og levestandard fylder godt i bogen, og det er nok også her, de vigtigste resultater af en statistisk behandling kan hentes. De talmæssigt store erhverv, som var skomagere og handskemagere, behandles indgående, mens der

gøres relativt lidt ud af købmændene, der da også var forbavsende fåtallige i Odense. Bystyret, der ifølge titlen er bogens andet hovedtema, får en kortfattet og mere traditionel behandling, selvom der er en udmærket redegørelse for den sociale forsorg. Bogen giver i det hele taget en vel dokumenteret skildring af en levned så lav for befolkningens flertal, at vi i dag har svært ved at forstå, at det kan være rigtigt. Trange boliger, høj børnedødelighed og en alderdom i ensomhed og fattigdom. Hvordan kunne de holde det ud, spørger forfatteren selv.

De lysere sider af livet, kultur og fritid, er ikke medtaget her, men i Anne Riisings bind om kirke og skole. De savnes lidt, også fordi mange af illustrationerne vidner om, at de eksisterede. En hel del af bogens billeder er gengivelser af pyntegenstande, drikkekrus og raslebægre. Forsideillustrationen er et sjældent eksempel på et, sikkert meget realistisk, værtshusmiljø. De mange illustrationer er altså ikke helt vel tilpassede til teksten, men samtidigt illustrationsmateriale fra 1700-tallet er begrænset i Danmark. Man er, som i denne bog, oftest henvist til portrætmalerier af fremtrædende personer og fotografier af bevarede bygninger og genstande.

Sammenfattende kan siges, at forfatteren ikke har fået alting med, men har fremdraget betydningsfulde nye og forsømte områder af købstadshistorien. Det er i høj grad tiltrængt, og man må håbe, at bogen vil give inspiration til købstadshistorikere andre steder. I de mange små købstæder må en del af de her givne modeller kunne anvendes også uden adgang til edb.

Helle Linde

BENT BLÜDNIKOW OG HENRIK STEVNSBORG: København 1790. Billeder af dagliglivet. Kbh., C.A. Reitzels Forlag, 1983. 116 sider. 122 kr.

Blomstermaleren Claus Ditlev Fritsch (1765-1841) efterlod sig en del tegninger, som ligger i Kobberstiksamlingen. Der er tale om mere eller mindre skitseprægede arbejder, hentet hjem efter direkte observation på københavnske gader og pladser. Udgiverne har grupperet materialet under hovedtitlerne: Arbejdet; De arbejdsløse og de fattige; Børn, familie og ægteskab samt Sikkerhed, fred og orden. Efter en kort indledning bringes som billedtekster udelukkende citater fra den københavnske politikammerrets arkivalier fra tiden omkring 1790 – forhørsreferater såvel som kendelser. Sigtet med udgivelsen siges *ikke* at være fremlæggelsen af et egentligt »videnskabeligt« arbejde, men blot et subjektivt bud på, hvorledes København omkring 1790 kan opleves på en ny måde med bistand fra et hidtil overset kildestof. I indledningen bemærkes også, at kombinationen af tekst og billede kan være diskutabel, »ja måske undertiden forekommer lidt søgt«.

Hermed er sådan set alting sagt. Tilføjes kunne vel, at undertitlen heller ikke forekommer ganske velanbragt, når samtlige Fritsch's tegninger af helt anonyme personer absolut skal akkompagneres af strenge toner fra ordensmagten. Københavns indbyggere tilbragte vel ikke i den grad deres dagligdag i retten, og det er anmelderen en gåde, hvorfor f.eks. den pæne, mageligt hvilende unge mand på side 68 af udgiverne såvel som politikammeret netop skal tildeles tre måneders fængsel for løsgængeri. Eller den vandbærende tjenestepige på side 94, som så besynderligt skal beskyldes for tyveriet af et tørklæde – med en spand i hver hånd!

Men, hvorom alting er; hidtil ukendte billeder af dagligdagen i 1700-tallet er